

УДК [343.226:343.54] (438)

INTERDYSCYPLINARNE DZIAŁANIA SYSTEMOWE W ZAKRESIE ELIMINOWANIA ZJAWISKA PRZEMOCY W RODZINIE

Zofia Frączek

Автор стверджує необхідність інтегрованих, міждисциплінарних підходів до проблеми насилля в родині. У статті описано діяльність інституцій, які відповідають за суспільну безпеку, здоров'я і соціальне забезпечення. Наголошується на необхідності їхньої взаємодії при формуванні стратегій надання допомоги жертвам насильства в родині, правового забезпечення і громадської думки.

Ключові слова: насильство в родині, надання допомоги, міждисциплінарний системний підхід.

1. Pojęcie przemocy i jej rodzaje

W literaturze naukowej pojęcie przemocy definiuje się najczęściej jako wszystkie nieprzypadkowe akty naruszające osobistą wolność jednostki, które przyczyniają się do fizycznej, albo psychicznej szkody drugiego człowieka i które wykraczają poza społeczne normy wzajemnych kontaktów międzyludzkich [1].

Termin przemoc w rodzinie (domestic violence) jest na tyle ogólny, że do bardziej szczegółowych analiz konieczne jest uwzględnienie wzajemnych relacji pomiędzy członkami rodziny, stąd wyróżnić można przemoc rodziców wobec dziecka, przemoc wobec partnera w związku, przemoc wobec osób starszych w rodzinie. Na określenie przemocy w związku partnerskim używa się terminu wzajemna przemoc w parze (common couple violence), przemoc w związku partnerskim (couple violence, mutual violence), a nawet jeszcze węższego określenia – przemoc małżeńska (marital violence, spousal violence) [2].

Rozróżniamy dwa rodzaje przemocy:

- przemoc gorącą – u jej źródeł leży frustracja i niemoc, towarzyszy jej złość, agresja i niepohamowany wybuch gniewu, burzący wszelkie tkwiące w człowieku bariery. Przemoc gorąca jest widoczna. Szybko się pojawia i po «wyładowaniu» szybko znika, ale też często się powtarza, tworząc serie, ciągi przemocy;
- przemoc chłodną, zimną – charakteryzuje ją działanie z premedytacją. Jest realizacją swoistego scenariusza, wynikającego z jakiegoś wewnętrznego, mentalnego porządku psychicznego. Tego «porządku» sprawca najczęściej uczy się jako dziecko od swoich rodziców, preferujących taki model rodziny, zgodny z obyczajami, zasadami kulturowymi. Chłodnej przemocy nie musi towarzyszyć gniew, czy też intencja zaszkodzenia komuś. Chodzi tu o wypełnianie roli przenoszonej z pokolenia na pokolenie, która zawsze gwałcić będzie prawa i dobra jednostki. Może to być wszelkie działanie w myśl stereotypu «dorośli są władcami swoich dzieci». Przemoc chłodna wywodzi się z autorytarnego modelu wychowania. Szkody spowodowane przemocą chłodną są większe, niż w przypadku przemocy gorącej, bo niejednokrotnie trwale uszkadzają emocje i tworzą zamknięte systemy

stanowiące wzór dla kolejnych pokoleń [3].

Ze względu na sposoby stosowania przemocy wyróżniamy:

- przemoc fizyczną,
- przemoc psychiczną (emocjonalną),
- przemoc seksualną.

Przemoc fizyczna jest najbardziej powszechną formą przemocy gorącej. Wyraża się w takich zachowaniach jak: bicie, kopanie, policzkowanie, szarpanie, duszenie, zranienie, zabójstwa. Przemoc fizyczna jest normą w rodzinie dysfunkcyjnej. Na podstawie interwencji policyjnych, a także innych zgłoszeń wskazuje się, iż w 70 % przypadków agresji fizycznej wobec członków rodziny, sprawcy byli pod wpływem alkoholu. Stosowanie przemocy po wypiciu alkoholu jest uwarunkowane czynnikami środowiskowymi (normy, obyczaje, usprawiedliwianie).

Przemoc emocjonalna jest zaprzeczeniem i tłumieniem życia emocjonalnego. Jest właściwie niewidoczna (tzw. przemoc w białych rękawiczkach) i dlatego często po fakcie, bądź po upływie dłuższego czasu uświadamiamy sobie, że jesteśmy ofiarami przemocy psychicznej. W kręgu tej przemocy pozostają również i jej widoczne formy jak: krzyki, wrzaski, wyzwiska. Jest ona trudna do udowodnienia i bywa na ogół bezkarna. Sprawca przemocy psychicznej dąży do utrzymania specyficznej kontroli nad ofiarą. Zniewala ofiarę posługując się różnymi oddziaływaniami psychologicznymi. Ludzie uciekający się do przemocy psychicznej pragną potwierdzić swoją moc, władzę i wartość, gdyż daje im to poczucie bezpieczeństwa. Najczęściej odwzorowują oni zachowania, których doświadczyli w dzieciństwie, bądź naśladują schematy postępowania tworząc przemoc. Przemoc emocjonalna towarzyszy wszystkim rodzajom nadużyć [4].

Przemoc seksualna zachodzi wtedy, gdy nie ma zgody dla partnera na to, co z nami robi, a my z nim. Nie ma zgody na nasze ciało i nasze reakcje. Czyli na wszystko co dzieje się wbrew naszej woli – woli ofiary i na to, co uwłacza naszej godności. Wymuszony akt seksualny jest zawsze przestępstwem bez względu na wiek ofiary [5].

2. Uwarunkowania przemocy w rodzinie

Proces tworzenia się zachowań sprawców przemocy stał się przedmiotem dyskusji między zwolennikami biologicznego determinizmu oraz tymi, którzy odwołują się do środowiskowych czynników sprzyjających tworzeniu się tego typu zachowań. Po latach sporów zaczęto zwracać jednak uwagę, iż odizolowane od innych teorie posiadają wprawdzie częściową moc wyjaśniającą, lecz pełnego zrozumienia tematyki przemocy dostarczają modele interakcyjne. Jednym z nich jest stworzony przez U. Bronfenbrennera «Ekologiczny Model Przemocy» [6]. Model ten, składający się z czterech grup czynników wchodzących ze sobą w interakcje, tłumaczy ich wpływ na zachowanie jednostki oraz zwiększenie prawdopodobieństwa zostania sprawcą przemocy. Model stanowią:

1. Czynniki indywidualne (JA) – czynniki te związane są z jednostką, z jej indywidualnym doświadczeniem. Należą do nich czynniki biologiczne, osobowościowe, epizody doświadczania przemocy oraz stosowania jej wobec innych. Zaliczyć tutaj możemy także czynniki demograficzne takie jak wiek,

edukacja, dochody. W skład wymienionej grupy wchodzi problem dotyczący uzależnienia od alkoholu. Jest on środkiem o działaniu tłumiącym procesy poznawcze i fizjologiczne oraz zaburza przekazanie substancji chemicznych pomiędzy neuronami w ośrodkowym układzie nerwowym. Dlatego też jest częstą przyczyną zaburzeń oceny sytuacji. To z kolei może prowadzić do błędnej interpretacji zachowań innych jednostek. Pod wpływem alkoholu ludzie mogą ulegać impulsom i zachowywać się wrogo wobec otoczenia. Kluczowe mechanizmy mające wpływ na powielanie agresywnych zachowań możemy rozpatrywać odwołując się do teorii uczenia się. Zadowalające skutki wrogiego zachowania wobec słabszych w sytuacjach konfliktowych mogą pełnić rolę pozytywnych wzmocnień dla dzieci, nieobojętnych przecież na procesy warunkowania instrumentalnego. Inną kwestią wartą zaznaczenia jest rola społecznego uczenia się. W momencie, kiedy obserwowany model, w tym przypadku rodzic, ucieka się do nadużyć, postępowanie to może być włączone w zakres reakcji dziecka-obszernika. Reakcje te z kolei mogą być przenoszone na podobne sytuacje na zasadzie generalizacji bodźców [7].

2. Czynniki relacyjne (mikrosystem) – dotyczą one związków i relacji między członkami rodziny, przyjaciółmi, partnerami intymnymi. Badanie ich na tym poziomie pozwala ustalić, jak ich rodzaj wpływa na zwiększenie ryzyka bycia sprawcą bądź ofiarą przemocy, m.in. posiadanie przyjaciół, którzy stosują lub popierają przemoc. Badania pokazują, że jest mniej przemocy w rodzinach partnerskich, gdzie kobieta i mężczyzna posiadają taką samą władzę. W rodzinach, w których żona ma większy wpływ na podejmowanie decyzji przemoc osiąga większe nasilenie. Okazuje się, iż zaburzone struktury autorytetów, w połączeniu z niską samooceną małżonka i nieprzychylną percepcją jego własnej osoby prowadzi często do agresywnych zachowań. Skupiając się na relacyjnych czynnikach wyzwalających przemoc w rodzinie należy zwrócić uwagę na relacje „rodzice-dziecko». Tym co często determinuje rodziców do krzywdzenia własnych dzieci są ich nierealistyczne i nieracjonalne oczekiwania co do możliwości dzieci oraz ich brak wiedzy na temat wychowania.

3. Czynniki społeczne (ekosystem) – w skład tej grupy wchodzi czynniki, które pozwalają na pojawienie się relacji społecznych, np.: szkoła, miejsce pracy, sąsiedztwo. Na ich poziomie poszukuje się takich cech, warunków i relacji, które zwiększają ryzyko wystąpienia przemocy, np.: mobilność społeczna, gęstość zaludnienia, poziom bezrobocia.

4. Czynniki kulturowe (makrosystem) – są to czynniki, które tworzą klimat do powstawania lub powstrzymywania przemocy, np. dostępność broni, normy kulturowe i społeczne, m.in. przekonanie o prawie rodziców do dominacji nad dziećmi, o dominacji mężczyzn nad kobietami, popieranie używania siły przez policję wobec obywateli. Należą tu również czynniki związane ze zdrowiem, polityką ekonomiczną, społeczną i edukacyjną państwa. Według niektórych badaczy zjawiska przemocy, uwarunkowania kulturowe stanowią najistotniejszy czynnik leżący u podstaw stosowania przemocy w domu rodzinnym.

Jeśli chodzi o przemoc wobec dzieci problem ten potraktowano w literaturze odrębnie. W związku z tym można wskazać na cztery zasadnicze nurty teoretyczne koncentrujące się głównie wokół przyczyn eskalacji przemocy wobec dziecka:

1. koncepcja psychiatryczna – cechą charakterystyczną tego nurtu jest skoncentrowanie całego ładunku odpowiedzialności za przemoc w patologicznej osobowości rodzica lub opiekuna. Kierunek ten zakłada, że znęcanie się nad dziećmi – najbardziej drastyczna forma złego traktowania – wynika z zaburzeń psychicznych rodziców, jest niejednokrotnie jedyną manifestacją owych zaburzeń, wymagających w istocie pomocy psychiatrycznej. Zwolennicy tej koncepcji przyjmują, że maltretujący rodzice sami doświadczyli zbyt surowego karania w dzieciństwie. Ich stosunek do własnych dzieci jest po prostu odzwierciedleniem stosunków panujących w rodzinie macierzystej. Działania mające na celu zapobieganie przemocy wobec dziecka w ujęciu nurtu psychiatrycznego nastawione są całkowicie na osobę rodzica. Zalecaną metodą psychokorekcyjną jest terapia analityczna. Jednak ostatnio coraz częściej podkreśla się brak zadowalających wyników tej formy, proponując inne rodzaje psychoterapii indywidualnej lub wzbogacenie psychoanalizy o dodatkowe zabiegi. Założenia zwolenników nurtu psychiatrycznego budzą najwięcej kontrowersji. Współczesna psychologia dostrzega bowiem złożoność zjawisk psychicznych i ich wielorakie korzenie, dlatego z dużą podejrzliwością przyjmuje tak nieskomplikowane wyjaśnienia, jakimi posługują się zwolennicy tej koncepcji [8].

2. koncepcja socjologiczna – czynnikiem osiowym w tej koncepcji jest środowisko, które kształtuje takie, a nie inne normy postępowania z dzieckiem. W rozważaniach dotyczących powyższego fenomenu zwolennicy koncepcji socjologicznej wykraczają daleko poza atmosferę środowiska rodzinnego, czy cechy osobowości jego członków, próbując znaleźć przyczynę w pewnych prawidłowościach makrosocjalnych. O sposobie traktowania dziecka decydują tu przede wszystkim kulturowo określone wzory postaw wobec przemocy, struktura społeczna, system norm funkcjonujących w otoczeniu rodziny, charakter instytucji oraz pewne ogólne zasady relacji interpersonalnych tkwiące w środowisku. W społecznościach wyróżniających się dużym ładunkiem agresji, określanych czasem jako podkultury przemocy, przemoc nie jest zjawiskiem negatywnym - ma wartość nagradzającą, jest dowodem tężyzny, heroizmu, źródłem prestiżu, możliwością zdobycia wielu przywilejów. Innym ważnym elementem obserwowanym w środowiskach o wysokim wskaźniku przemocy jest kumulacja stresów sytuacyjnych związanych z takimi problemami, jak: przeludnienie, złe warunki życiowe, niska kultura medyczna, bezrobocie, ubóstwo. Z wychowawczego punktu widzenia charakterystyczną cechą tych środowisk jest stosowanie przemocy wobec dzieci jako podstawowej metody dyscyplinowania. Surowe karanie fizyczne dzieci nie jest problemem pojedynczej rodziny, jest normą obyczajową, często prawnie usankcjonowaną. Występuje w instytucjach wychowujących oraz wszędzie tam, gdzie potrzeby dziecka są ignorowane, gdzie jest ono zaniedbane. We wspomnianych środowiskach dziecko nie jest wartością nagradzającą, jest ciężarem, nieszczęściem, zapowiedzią większej nędzy. Traktuje się je jako wyłączną własność rodziców. Zwolennicy socjologicznego nurtu zwracają także uwagę na problem dzieci trudnych, których zachowanie uruchamia agresję rodziców. Można powiedzieć, że wartość człowieka w danym społeczeństwie zostaje wyrażona między innymi w stosowanych przez społeczeństwo metodach wychowawczych. Koncepcja socjologiczna zawiera także pogląd na możliwości zapobiegania

i przeciwdziałania zjawisku przemocy. O ile w podejściu psychiatrycznym za najskuteczniejszą uznano psychoanalizę, o tyle tutaj ogromną rolę przywiązuje się do zabiegów reedukacyjnych, połączonych z rozbudowanym systemem pomocy społecznej. Oddziaływaniami obejmuje się nie tylko rodziców, ale całe środowisko, w jakim żyje rodzina. Tak więc oprócz konkretnych ćwiczeń, treningów umiejętności rodzicielskich, radzenia sobie z niesubordynacją dziecka, oprócz doskonalenia zdolności rozumienia problemów dziecka, rozwiązywania wzajemnych konfliktów, udzielania dziecku pomocy, dostarczania poszukiwanych informacji, oprócz rozbudowanego systemu socjalnego – zapobieganie przemocy wewnątrzrodzinnej powinno uwzględniać program kształtowania nowego wzorca kulturowego relacji międzyludzkich [9].

3. *koncepcja społeczno-sytuacyjna* – koncepcja ta zawiera elementy takich teorii, jak: teoria uczenia społecznego, postaw, frustracji, agresji, atrybucji oraz teoria wymiany. W sformułowaniu modelu społeczno-sytuacyjnego największą rolę odegrały teorie relacji interpersonalnych. Przemoc wobec dziecka jest tutaj rozumiana przede wszystkim jako wynik zaburzenia wzajemnych interakcji pomiędzy rodzicem a dzieckiem. Objawia się on już od pierwszej chwili pojawienia się dziecka w rodzinie brakiem zainteresowania niemowlęciem, nieobecnością kontaktu wzrokowego, małą wrażliwością na potrzeby dziecka, niepodejmowaniem prób interakcji, niską tolerancją na płacz, a później surowym karaniem dzieci starszych. Panuje tu zasada obopólnego negatywizmu we wzajemnych kontaktach. Rodząca się niechęć wcześniej, czy później doprowadzi do impasu, który po pewnym czasie może eskalować agresją, a ofiarą pada dziecko. Rodzaj interakcji w rodzinie stanowi specyficzną manifestację emocjonalnych stosunków panujących w domu. Toteż na sposób traktowania dziecka mają wpływ nie tylko relacje między rodzicem a dzieckiem, ale również pomiędzy wszystkimi członkami rodziny, szczególnie zaś relacje wewnątrzmażeńskie. W programie przeciwdziałania zjawisku przemocy wobec dziecka wiele miejsca zajmuje nauka właściwej percepcji partnera interakcji, rozumienia jego stanów psychicznych, potrzeb, dążeń, możliwości. Bazuje się tu głównie na technikach behawioralnych, a głównym celem jest zmiana manifestowanych zachowań wobec członków rodziny. W programie oddziaływań znajdują się takie zadania jak: doskonalenie wiedzy o dziecku, opanowanie podstawowych umiejętności rodzicielskich, techniki kontroli gniewu. Zwolennicy prezentowanej koncepcji doceniają ponadto wagę stresów sytuacyjnych w uruchamianiu agresji. Nie sposób wyeliminować czynniki stresogenne z naszego życia, toteż umiejętność kontroli własnych napięć, a szczególnie gniewu stanowi jedno z najbardziej istotnych zadań procesu korekcyjnego. Innym ważnym zadaniem tego procesu jest dążenie do przełamania poczucia izolacji społecznej. Wchodzenie w częste kontakty towarzyskie uczy jednostkę podejmowania relacji interpersonalnych, zmusza do respektowania indywidualności partnera interakcji, jest wreszcie źródłem pozytywnych przeżyć emocjonalnych. Wadą koncepcji społeczno-sytuacyjnej, podobnie jak poprzednich, jest skupienie się na jednym czynniku i próba wyjaśnienia za pomocą tego czynnika całej złożoności zjawiska złego traktowania dziecka [10].

4. *koncepcja integracyjna* – bywa także określana jako wielowymiarowa lub społeczno-psychologiczna. Powstało kilka tego typu nurtów, ale najbardziej

klarownym jest sformułowany przez Gellesa model przyczyn złego traktowania dziecka, w którym wyróżnił on 6 podstawowych czynników. Czynniki te przenikając się wzajemnie stwarzają duże prawdopodobieństwo pojawienia się zachowań krzywdzących. Pierwszy odnosi się do doświadczeń socjalizacyjnych rodziców – wzrastanie w atmosferze przemocy, agresji, wymagań całkowitego podporządkowania, braku szacunku dla drugiej osoby oraz niekonsekwentnych oddziaływań wychowawczych, gdyż rzutuje to na kształtowanie osobowości [11]. Autorytarni rodzice akceptują u dzieci jedynie postawy całkowicie zależne od ich woli, wymagają bezwzględnej podporządkowania, a wszelkie nieposłuszeństwa są odbierane jako atak na ich autorytet. Tak więc osobowość rodziców jest drugim ważnym elementem. Trzecim z kolei czynnikiem jest pozycja społeczna rodziców. Najczęściej uciekają się do przemocy fizycznej ludzie, którym brakuje innych źródeł społecznej siły. Do tej grupy czynników zaliczane są także wiek i płeć rodziców. Większość badań pokazuje, że kobiety częściej dokonują przemocy wobec dzieci niż mężczyźni. Fakt częstszego stosowania przemocy można tłumaczyć tym, że matki więcej czasu od ojców poświęcają na wychowanie dziecka. Kłopoty wychowawcze, jakie sprawia dziecko, powodują dla niej większy stres i dlatego wykazuje mniejszą tolerancję dla jego wybryków. Matki też lepiej znają dziecko i szybciej wychwytyują wszelkie braki w jego przystosowaniu [12]. Kolejnym czynnikiem są stresy sytuacyjne doświadczane przez rodzinę. Wymienia się trzy ich rodzaje: problemy ekonomiczne (nadmiar dzieci), małżeńskie (walka o autorytet rodzicielski) i strukturalne (poczucie izolacji). Awantury, niemożność porozumienia, oziębłość wśród rodziny prowadzi do wzajemnej niechęci i niejednokrotnie nienawiści, co może doprowadzić u jednostki słabej psychicznie do niekontrolowanych wybuchów agresji. Normy i wartości obowiązujące w danym otoczeniu stanowią kolejny czynnik wysokiego ryzyka złego traktowania dziecka. Środowiska odznaczające się wysokim wskaźnikiem przemocy, traktują przemoc jako pewną wartość pozytywną. Ostatni element to tzw. iskra zapalna agresji rodziców – złe zachowanie dziecka, ale również sytuacje szokujące, uruchamiające bardzo silne emocje (nie związane z dzieckiem - zdrada, kradzież itp.) [13]. Koncepcja ta łączy doświadczenia wymienione w powyższych nurtach.

3. Zadania niektórych instytucji i służb społecznych w zakresie przeciwdziałania zjawisku przemocy w rodzinie

3.1. Działania policji i organów prokuratury w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie

Do podstawowych zadań policji należy m.in.: ochrona życia i zdrowia ludzi oraz mienia przed bezprawnymi zamachami naruszającymi te dobra; inicjowanie i organizowanie działań mających na celu zapobieganie popełnianiu przestępstw i wykroczeń oraz zjawiskom kryminogennym i współdziałanie w tym zakresie z organami państwowymi, samorządowymi i organizacjami pozarządowymi; wykrywanie przestępstw i wykroczeń oraz ściganie ich sprawców [14].

Osoby, które wzywają policję mają prawo do uzyskania od policjantów zapewnienia doraźnego bezpieczeństwa, uzyskania informacji, kto przyjechał na wezwanie (numer identyfikacyjny policjantów, nazwa i siedziba jednostki); wykorzystania dokumentacji interwencji policyjnej jako dowodów w sprawie karnej przeciw sprawcy przemocy; zgłoszenia interweniujących policjantów na świadków

w sprawie sądowej. Skuteczna walka ze zjawiskiem przemocy w rodzinie w dużej mierze zależy od skuteczności interwencji przybyłych na wezwanie funkcjonariuszy policji.

W listopadzie 1998 roku wprowadzona została procedura «Niebieskich Kart» [15], mająca na celu usprawnienie pracy policji w sprawach dotyczących przemocy w rodzinie oraz włączenie do tych działań innych służb społecznych stykających się z ofiarami przemocy domowej. Prace nad procedurą interwencji «Niebieskie Karty» rozpoczęły się w roku 1994 z inicjatywy Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych (PARPA). Oparto się na doświadczeniach osób pomagających ofiarom przemocy w rodzinie, a także na doświadczeniach innych państw, gdzie programy przeciwdziałania tego typu przemocy były bardziej zaawansowane. Był to początek prac nad tworzeniem warunków do systemowego, interdyscyplinarnego podejścia do tej problematyki.

Wyzwanie jako pierwsza podjęła policja, przeprowadzająca interwencje w najbardziej drastycznych przypadkach przemocy w rodzinie. Powstał roboczy zespół, w skład którego weszli przedstawiciele PARPA, Wydziału Prewencji Komendy Stołecznej Policji, Batalionu Patrolowo-Interwencyjnego Komendy Stołecznej Policji i Warszawskiego Stowarzyszenia Abstynenckiego. W latach 1995–96 projekt procedury przedstawiono Komendzie Głównej Policji, Ministerstwu Sprawiedliwości, Międzyresortowemu Zespołowi «Bezpieczni w Rodzinie», działającemu przy Kancelarii Prezydenta RP oraz przedstawicielom niektórych organizacji pozarządowych pomagających ofiarom przemocy w rodzinie. Na początku 1997 roku, po uwzględnieniu poprawek proponowanych przez ww. instytucje, przystąpiono do pilotażu procedury na terenie działania Komendy Rejonowej Policji Warszawa – Ochota. Pilotaż trwał kilka miesięcy i obejmował szkolenia policjantów służb patrolowo-interwencyjnych, dyżurnych, dzielnicowych, interwencje z udziałem cywilnych specjalistów pracujących z ofiarami przemocy w rodzinie, podsumowanie i przedstawienie wniosków do akceptacji przez Komendę Główną Policji. Procedura «Niebieskie Karty» została wypracowana i przetestowana przez samych policjantów i przygotowana do wdrażania w obowiązującym systemie prawnym bez konieczności wieloletniego oczekiwania na zmianę zapisów w kodeksach [16].

Cele procedury:

– Zwrócenie uwagi na sytuacje ofiar przemocy w rodzinie – działania policji, podobnie jak i innych instytucji wymiaru sprawiedliwości, ukierunkowane były przede wszystkim na sprawcę przemocy. Zapominano o ofiarach. Nie mogły one liczyć na wsparcie i opiekę. Ofiara przemocy pojawiała się dopiero w postępowaniu przygotowawczym i to w roli świadka przestępstwa.

– Ujednolicone dokumentowanie przebiegu zdarzenia – policjanci zapisują podejmowane podczas służby działania w notatniku służbowym. Oprócz tego policjant powinien sporządzić notatkę urzędową z przebiegu interwencji. Często zdarzało się, że notatki sporządzane były dopiero po złożeniu przez ofiarę doniesienia o popełnieniu przestępstwa. Czasem trudno było sobie przypomnieć, co się wydarzyło wiele dni wcześniej. Ponadto interwencji towarzyszą zwykle bardzo silne emocje, a sytuacja wymaga od policjantów maksymalnej koncentracji, połączonej z umiejętnością zbierania najważniejszych informacji. Dlatego też

wypełnienie gotowego kwestionariusza jest znacznie prostsze i szybsze niż opis. Oczywiście każda interwencja jest specyficzna i dlatego w kwestionariuszu należy pozostawić miejsce na informacje, które nie zostały opisane w standardowych pytaniach.

– Wsparcie dla ofiar przemocy w rodzinie – dotychczas policjanci mieli obowiązek poinformowania ofiar przemocy o przysługujących im prawach. W sytuacji interwencji, ofiary bardzo rzadko są w stanie usłyszeć i zapamiętać tak istotne informacje. Dlatego też niezbędne jest pozostawienie informacji na piśmie, tak by osoby pokrzywdzone mogły z nich skorzystać w odpowiednim dla siebie czasie. Ofiary przemocy muszą się dowiedzieć, że prawo stoi po ich stronie, a policja jest po to, by zapewnić im bezpieczeństwo.

– Podjęcie bardziej stanowczych działań wobec sprawców przemocy w rodzinie – sprawcy przemocy w rodzinie w większości czują się bezkarni. Uważają, że policjanci przyjadą i nic specjalnie z tego nie wyniknie. Ważne jest, żeby sprawca przemocy wiedział, że każda interwencja jest dokumentowana, a jego czyn jest traktowany w kategoriach przestępstwa oraz, że zostaną podjęte wobec niego dalsze działania.

– Tworzenie warunków do współdziałania służb – sama interwencja policji nie rozwiąże problemu, nawet gdy sprawca zostanie zatrzymany i rozpocznie się postępowanie karne. Przemoc wypacza i niszczy wiele aspektów życia rodzinnego. Jedną z jej charakterystycznych cech jest długotrwałość. Dlatego osoby doświadczające przemocy w rodzinie potrzebują pomocy psychologicznej, często też medycznej, socjalnej, prawnej, pomocy w radzeniu sobie z trudnymi sytuacjami wychowawczymi, a przede wszystkim w wychodzeniu z izolacji społecznej, odzyskaniu poczucia bezpieczeństwa i zaufania. Jedynym rozwiązaniem jest współpraca różnych służb społecznych i instytucji, łączenie kompetencji i umiejętności oraz przepływ informacji pomiędzy osobami pomagającymi.

– Gromadzenie dokumentacji potrzebnej w przypadku wkroczenia na drogę prawną – wejście na drogę prawną jest trudnym doświadczeniem nie tylko dla osób pokrzywdzonych, ale także dla prowadzących sprawę. Procedury prawne są rozciągnięte w czasie. Trudności wynikają głównie z braku dowodów. Dlatego niezwykle istotne jest gromadzenie dokumentacji wszystkich działań podejmowanych na rzecz osób pokrzywdzonych, tak by w razie potrzeby można było szybko zgromadzić dokładny materiał dowodowy.

– Monitorowanie zjawiska przemocy w rodzinie – do chwili wprowadzenia procedury «Niebieskie Karty» policja nie prowadziła ewidencji przypadków interwencji wobec przemocy w rodzinie. Odnotowywano wszelkie interwencje domowe, ale dotyczyły one także innych sytuacji, np. awantur sąsiedzkich, interwencji w przypadku zbyt głośnej imprezy. Nie wiadomo było, jaka jest skala zjawiska przemocy w rodzinie w obszarze działań interwencyjnych policji oraz z jakim rodzajem przemocy mamy do czynienia, jakie okoliczności towarzyszą zdarzeniu, czy ofiarami są dorośli, czy dzieci.

– Edukacja pracowników służb pomagających ofiarom przemocy w rodzinie – wdrażanie nowej procedury interwencji wiązało się z koniecznością przeprowadzenia szkoleń dotyczących przemocy w rodzinie dla wielu tysięcy policjantów, pracowników socjalnych, członków gminnych komisji i innych służb

pomagających ofiarom przemocy w rodzinie na terenie całego kraju. Organizowano narady, konferencje o zasięgu lokalnym i regionalnym poświęcone tej problematyce. Ukazało się wiele publikacji na temat «Niebieskich Kart» i zjawiska przemocy w rodzinie [17].

Procedura «Niebieskich Kart» w jej pierwotnym zarysie składała się z czterech części: Karty A, zawierającej meldunek z przeprowadzonej interwencji dotyczącej przemocy w rodzinie; Karty B, będącej notatką urzędową dotyczącą przemocy w rodzinie; Karty C, zawierającej informacje dla ofiar przemocy w rodzinie; Karty D, noszącej tytuł «Prośba o pomoc».

W celu zmniejszenia ilości wypełnianej dokumentacji i uniknięcia powielania oraz niezgodnych z prawem zapisów zrezygnowano z Karty A, wypełnianej przez dyżurnego policjanta przyjmującego zgłoszenie oraz Karty D, która była swoistą prośbą o pomoc. Pozostałe karty: «Notatka urzędowa dotycząca przemocy w rodzinie» oraz „Informacja dla ofiar przemocy w rodzinie» nazwano odpowiednio Kartą A i Kartą B [18]. Funkcjonariusz policji, po przeprowadzeniu interwencji domowej, zobowiązany jest na miejscu zdarzenia lub bezpośrednio po zakończeniu interwencji sporządzić we właściwej jednostce organizacyjnej policji notatkę urzędową dotyczącą przemocy w rodzinie (Karta A). Ponadto dzielnicowy po otrzymaniu Karty A zobowiązany jest między innymi do: założeniateczki zagadnieniowej dotyczącej przemocy domowej, gromadzenia dokumentacji z interwencji w sprawach o przemoc w konkretnej rodzinie, systematycznych wizyt sprawdzających stan bezpieczeństwa domowników i zachowanie sprawcy, podejmowania działań prewencyjnych wobec sprawców przemocy w rodzinie, a także podjęcia decyzji o potrzebie przeprowadzenia w danej sprawie postępowania sprawdzającego, zaś w przypadku uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa decyzji o konieczności wszczęcia postępowania przygotowawczego. W ustawie o policji mowa jest o tym, że w wypadku zagrożenia dla życia, zdrowia, a nawet mienia można sprawcę zatrzymać na 48 godzin [19].

Wprowadzenie procedury «Niebieskich Kart» miało na celu ułatwienie policjantom rejestracji śladów i wydarzeń na miejscu zdarzenia, dostarczenie ofierze potrzebnych jej informacji (m.in. adresów i telefonów instytucji i lokalnych placówek organizujących pomoc dla ofiar), ułatwienie dzielnicowemu prowadzenia dalszych działań prewencyjnych wobec rodziny dotkniętej przemocą, usprawnienie współpracy między służbami społecznymi zajmującymi się zjawiskiem przemocy domowej oraz wykorzystanie dokumentacji przez wydział dochodzeniowy i prokuraturę w przypadku wszczęcia postępowania w sprawie z artykułu 207 k.k.

Prokuratorzy z pewną niechęcią podchodzą do prowadzenia dochodzeń w sprawach o przemoc w rodzinie. Sprawy wydają im się z reguły trudne i jak większość spraw dotyczących życia rodzinnego niełatwo poddające się jednoznacznej ocenie prawnej. W opinii K. Napierskiego, nie jest na ogół tak, że mamy do czynienia z czarnym i białym, że z jednej strony jest sprawca, który jest pozbawionym uczuć ludzkich, a z drugiej strony osoba pokrzywdzona, która jest niewinna. Mogą oczywiście zaistnieć takie przypadki i one są wtedy bardzo czytelne i proste, natomiast jak to w życiu bywa, odcienie szarości przeważają jednak w tych wszystkich sytuacjach [20].

Kolejnym powodem niechęci prokuratorów do zajmowania się awanturami

domowymi i jednocześnie najczęstszy powód nie wszczynania, czy umarzania przez nich postępowań wiąże się z trudnościami dowodowymi, na jakie nieuchronnie napotyka się w tego typu sprawach. Przemoc w rodzinie rozgrywa się zazwyczaj w czterech ścianach. Świadkowie, o ile istnieją, co najwyżej słyszeli odgłosy awantury lub znają jej przebieg z relacji osób poszkodowanych. Bardzo niechętnie składają oni zeznania w tej sprawie. W takiej sytuacji główny trzon postępowania dowodowego opiera się na zeznaniach osoby poszkodowanej. Zdarza się także, że osoba pokrzywdzona zgłasza się do prokuratury lub na policję i oznajmia, że odmawia składania zeznań, bo mąż przyrzekł poprawę, albo że przestał pić, a ona sądzi, iż jego agresywne zachowanie więcej się nie powtórzy. Prokurator zostaje wtedy pozbawiony swego głównego świadka oskarżenia, a co za tym idzie cały akt oskarżenia nie ma dużych szans w sądzie. Obawa związana z wykonywaniem pracy na darmo powoduje, że wielu prokuratorów ostrożnie podchodzi do zgłoszeń przestępstw z zakresu przemocy w rodzinie. Prokuratorzy w dużej mierze uzależniają wszczęcie i prowadzenie dochodzenia w sprawach o przemoc domową od postawy poszkodowanej, jej determinacji w dochodzeniu sprawiedliwości i chęci współpracy z funkcjonariuszami organów ścigania.

Najwięcej krytyki pod adresem działalności organów prokuratury wzbudza częste wydawanie w sprawach o przemoc w rodzinie decyzji o umorzeniu postępowania ze względu na znikomy stopień społecznej szkodliwości. Tego rodzaju praktyka jest wyraźnym sygnałem dla sprawców przemocy, iż to co robią, nie jest społecznie niebezpieczne. Utwierdza ich w poczuciu bezkarności i przyczynia się do utrwalania praktyki stosowania przemocy jako środka wymuszenia na członkach rodziny pożądaných przez sprawcę zachowań.

3.2. Wspieranie rodziny przez pomoc społeczną

Pracownicy socjalni najczęściej jako pierwsi otrzymują informację o przemocy w rodzinie. Jednak działania swe ograniczali często do zgłoszenia tego faktu na policję lub do prokuratury, nie podejmując odpowiednich inicjatyw pomocowych, skierowanych do ofiar przemocy oraz działań interwencyjnych ukierunkowanych na sprawców przemocy w rodzinie. Dlatego też, mając na uwadze prawidłową realizację zadań, wynikających z ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie [21] oraz Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, opracowano procedury działania w tym zakresie – wskazówki dla pracowników socjalnych.

Obecnie od pracowników socjalnych wymaga się podejmowania kompleksowych działań skierowanych do ofiar przemocy w rodzinie jak również do osób stosujących przemoc. Największym wyzwaniem stawianym przed pracownikami socjalnymi jest opracowanie indywidualnego, specjalistycznego programu pomocy ofiarom przemocy w rodzinie oraz współdziałanie pracowników różnych grup zawodowych (policja, służba zdrowia, szkoła, pomoc społeczna, sąd, organizacje pozarządowe) w ramach zespołów interdyscyplinarnych. Celem podejmowanych działań przez pracowników socjalnych jest umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężenia trudnych sytuacji życiowych, których same nie są w stanie pokonać, a także zapobieganie takim sytuacjom.

Działania pracownika socjalnego przebiegają w etapach:

Etap I – Przyjęcie zgłoszenia o stosowaniu przemocy w rodzinie.

Pracownicy socjalni są grupą zawodową, która w wielu przypadkach jako pierwsza otrzymuje informację o występowaniu zjawiska przemocy w rodzinie. Informacja taka może dotrzeć do pracownika socjalnego:

- podczas przeprowadzania rodzinnego wywiadu środowiskowego;
- podczas rozmowy telefonicznej z ofiarą przemocy w rodzinie;
- poprzez zawiadomienie od przedstawicieli innych grup zawodowych (policji, straży miejskiej, kuratora sądowego, pedagoga szkolnego, psychologa, lekarza, przedstawiciela gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych);
- w wyniku zgłoszenia problemu przez inne osoby (dalszą rodzinę, sąsiadów, pracodawców, znajomych lub innych świadków).

Każde zgłoszenie wymaga podjęcia działań i natychmiastowej reakcji ze strony pracownika socjalnego, który jest zobowiązany do kierowania się dobrem osób, wobec których stosowana była przemoc oraz do zachowania tajemnicy zawodowej. Również w przypadku osób/rodzin nie korzystających z usług pomocy społecznej, ale wobec których stosowana jest przemoc w rodzinie, pracownik socjalny przyjmujący zgłoszenie zobowiązany jest do podjęcia działań pomocowych.

Pracownik socjalny przyjmujący zgłoszenie o stosowaniu przemocy w rodzinie powinien wykazać się profesjonalizmem w rozmowie. Powinien prowadzić rozmowę spokojnym tonem. Każde z ujawnionych przez osobę zgłaszającą zachowań pracownik socjalny powinien przyjąć ze zrozumieniem i uwagą (osoba zgłaszająca przemoc w rodzinie może wykazywać wzburzenie, nerwowość, ruchliwość lub też otępienie, emocjonalną obojętność, bierność). Podczas rozmowy powinna panować atmosfera bezpieczeństwa i akceptacji. W rozmowie z ofiarą pracownik socjalny powinien uwzględnić fakt, że nikt nie ma prawa krzywdzić innych stosując wobec nich przemoc i że żadne zachowanie nie usprawiedliwia działań sprawcy. Powinien także zapewnić ofiarę, że nie jest winna przemocy, że całą odpowiedzialność ponosi sprawca. Wskazać, że prawo stoi po stronie ofiary przemocy i ma ona prawo się bronić oraz, że jest wielu specjalistów, którzy mogą udzielić pomocy i wiele miejsc, gdzie ofiara może poczuć się bezpiecznie. Pracownik socjalny powinien zmobilizować osobę/rodzinę, wobec której stosowana jest przemoc, do podjęcia działań zmierzających do zmiany sytuacji osobistej i rodzinnej. Należy także upewnić ofiarę, że podejmowane działania będą odbywały się za jej zgodą.

Etap II - Działania skierowane w stosunku do ofiar przemocy w rodzinie.

Mając na uwadze fakt, że ofiarami przemocy w rodzinie mogą być zarówno kobiety, mężczyźni, dzieci, osoby starsze jak i osoby niepełnosprawne, pracownik socjalny niezwłocznie po otrzymaniu zgłoszenia jest zobowiązany do przeprowadzenia rodzinnego wywiadu środowiskowego i wypełnienia formularza «Pomoc Społeczna – Niebieska Karta» oraz uruchomienia procedury „Niebieska Karta». Rodzinny wywiad środowiskowy powinien umożliwić diagnozę sytuacji ofiary przemocy w rodzinie i zdobycie niezbędnej wiedzy do podjęcia działań pomocowych. Pracownik socjalny jest zobowiązany do poinformowania rodziny, że wypełniana przez niego dokumentacja oraz uzyskiwane informacje są działaniami podejmowanymi podczas każdego zgłoszenia dotyczącego przemocy w rodzinie. W trakcie przeprowadzania rodzinnego wywiadu środowiskowego przekazane zostają

osobie/rodzinie, wobec której stosowana jest przemoc konkretne informacje oraz adresy instytucji świadczących specjalistyczną pomoc: prawną, psychologiczną, medyczną, socjalną lub finansową, a także informacje o formach udzielanej pomocy dzieciom. Jeśli istnieje niebezpieczeństwo utraty zdrowia lub życia osoby/rodziny, wobec której stosowana jest przemoc pracownik socjalny zobowiązany jest do podjęcia działań mających na celu zapewnienie schronienia i umieszczenie osoby/rodziny np. w specjalistycznym ośrodku wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, ośrodku interwencji kryzysowej, ośrodku wsparcia, hostelu, schronisku, domu dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży, ośrodku prowadzonym przez organizacje pozarządowe, Kościół [22].

W przypadku niemożności przeprowadzenia rodzinnego wywiadu środowiskowego oraz wypełnienia formularza «Pomoc Społeczna – Niebieska Karta» w miejscu zamieszkania ofiary przemocy, w rodzinie, dopuszcza się możliwość wypełnienia dokumentacji w miejscu wskazanym przez ofiarę lub zaproponowanym przez pracownika socjalnego. W sytuacji występowania przemocy w rodzinie osoba/rodzina powinna zostać niezwłocznie skierowana do specjalistów, którzy rozpoczną działania terapeutyczne. Przemoc fizyczna i psychiczna wywołuje silne oddziaływanie emocjonalne. Dlatego też zmiana postawy i przerwanie kręgu przemocy wymaga od osób, wobec których stosowana była przemoc determinacji i zaangażowania. Dla osiągnięcia tego celu niezbędna jest specjalistyczna pomoc psychologiczna. Osoby, które w związku z wykonywaniem swoich obowiązków służbowych powzięły podejrzenie o popełnieniu przestępstwa z użyciem przemocy wobec członków rodziny, powinny niezwłocznie zawiadomić o tym policję lub prokuratora. Pracownik socjalny korzysta z prawa pierwszeństwa przy wykonywaniu swoich zadań w urzędach, instytucjach i innych placówkach. Organy są obowiązane do udzielania pracownikowi socjalnemu pomocy w zakresie wykonywania tych czynności [23].

Etap III – Interwencja wobec osoby stosującej przemoc w rodzinie.

Pracownikowi socjalnemu przysługuje ochrona prawna przewidziana dla funkcjonariuszy publicznych. Jeżeli pracownik socjalny przygotowując się do spotkania w środowisku i przeprowadzenia rodzinnego wywiadu środowiskowego ze sprawcą przemocy w rodzinie obawia się o swoje bezpieczeństwo, powinien zwrócić się z prośbą o pomoc do policji bądź straży miejskiej.

Przeprowadzenie rodzinnego wywiadu środowiskowego ze sprawcą przemocy w rodzinie ma na celu:

- uświadomienie sprawcy przemocy w rodzinie, że stosowanie różnych form przemocy w rodzinie jest przestępstwem ściganym przez prawo, oraz że zachowania przemocowe nie są społecznie akceptowane i w żaden sposób nie można ich usprawiedliwiać;
- motywowanie osoby uzależnionej od alkoholu lub narkotyków i innych środków odurzających, substancji psychotropowych, albo środków zastępczych, a jednocześnie będącej sprawcą przemocy w rodzinie, do podjęcia leczenia odwykowego;
- zgłoszenie osoby uzależnionej stosującej przemoc w rodzinie do gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych;
- motywowanie sprawcy przemocy w rodzinie do uczestnictwa w

programie korekcyjno - edukacyjnym mającym na celu zaprzestanie stosowania przemocy w rodzinie. W przypadku osób, które uczestniczą w terapii uzależnienia od alkoholu lub narkotyków oddziaływania korekcyjno - edukacyjne mogą stanowić jedynie uzupełnienie podstawowej terapii;

- udzielenie informacji sprawcy przemocy w rodzinie o wszczęciu przez pracownika socjalnego konkretnych działań, jakie będą wobec niego podjęte na skutek zgłoszenia dotyczącego stosowania przemocy w rodzinie;
 - poinformowanie sprawcy przemocy w rodzinie, o konsekwencjach prawnych wynikających ze stosowania przemocy w rodzinie (w przypadku, gdy przeprowadzenie rodzinnego wywiadu środowiskowego nie odbywa się w obecności funkcjonariusza policji);
 - powiadomienie dzielnicowego i omówienie z nim sytuacji rodziny, w której występuje przemoc ;
 - powiadomienie organów ścigania o wystąpieniu przemocy w rodzinie.
- Podjęte działania przez pracownika socjalnego wobec sprawcy przemocy w rodzinie powinny odbywać się przy jednoczesnym zachowaniu należytego bezpieczeństwa ofiary przemocy w rodzinie.

Etap IV – Monitorowanie działań wobec ofiary przemocy w rodzinie.

Pracownik socjalny jest odpowiedzialny za prowadzenie oceny efektywności podejmowanych działań wobec osoby/rodziny wobec, której stosowana była przemoc w rodzinie. Ewaluacji powinny podlegać również działania podjęte w ramach prac zespołu interdyscyplinarnego. Pracownik socjalny jest zobowiązany do współpracy oraz „czuwania» nad osobą /rodziną, wobec której stosowana była przemoc w rodzinie do czasu ustania zjawiska.

Etap V – Monitorowanie działań wobec osób stosujących przemoc w rodzinie

Pracownik socjalny powinien uzyskać od sprawcy przemocy w rodzinie informację na temat działań jakie podjął na rzecz poprawy sytuacji w rodzinie. Powinien upewnić się także, czy sprawca zaprzestał stosowania przemocy w rodzinie. W przypadku sprawców przemocy w rodzinie uzależnionych od alkoholu, narkotyków należy wykazać, czy podjęli leczenie odwykowe. Powinien także sprawdzić, czy sprawca przemocy w rodzinie uczestniczy/uczestniczył w programie korekcyjno - edukacyjnym. Pracownik socjalny jest zobowiązany do systematycznych wizyt w miejscu zamieszkania sprawcy tak, aby sprawca przemocy w rodzinie miał świadomość stałego zainteresowania jego zachowaniem wobec członków rodziny. Działania pracownika socjalnego powinny zakończyć się w chwili zakończenia procedury stosowania przemocy w rodzinie [24].

3.3. Działania gminy i powiatu na rzecz ochrony rodziny przed przemocą

Obowiązek przeciwdziałania przemocy w rodzinie, szczególnie w rodzinie z problemem alkoholowym, spoczywa także na samorządach lokalnych. Zgodnie ze znowelizowaną ustawą o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi, do zadań własnych gminy należy:

1. zwiększenie dostępności pomocy terapeutycznej i rehabilitacyjnej dla osób uzależnionych od alkoholu;
2. udzielanie rodzinom, w których występują problemy alkoholowe, pomocy psychospołecznej i prawnej, a w szczególności ochrony przed przemocą w rodzinie;

3. prowadzenie profilaktycznej działalności informacyjnej i edukacyjnej w zakresie rozwiązywania problemów alkoholowych i przeciwdziałania narkomanii, w tym prowadzenie zajęć sportowych oraz dożywianie dzieci uczestniczących w pozalekcyjnych zajęciach opiekuńczo – wychowawczych i socjoterapeutycznych;
4. wspomaganie działalności instytucji, stowarzyszeń i osób fizycznych służącej rozwiązywaniu problemów alkoholowych;
5. wspieranie zatrudnienia socjalnego poprzez organizowanie i finansowanie centrów integracji społecznej [25].

W celu efektywnego przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz zmniejszenia jej negatywnych następstw w życiu społecznym i rodzinnym tworzy się Gminne Programy Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie [26]. Gminny Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie skierowany jest przede wszystkim do: ofiar przemocy w rodzinie (w tym dzieci, współmałżonków, partnerów w związkach nieformalnych, osób starszych, osób niepełnosprawnych), sprawców przemocy w rodzinie, świadków przemocy w rodzinie, przedstawiciele władz lokalnych, przedstawiciele instytucji służb pracujących z dziećmi (nauczyciele, pedagodzy, pracownicy socjalni, policjanci, pracownicy wymiaru sprawiedliwości, pracownicy służby zdrowia, księża).

Gminny Program Przeciwdziałania Przemocy tworzony jest zgodnie z ustawą o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie z dnia 29 lipca 2005 r. oraz w oparciu o ustawę z dnia 15 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, ustawę z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi, ustawę z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii, ustawę z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, Kodeks Karny i Kodeks Postępowania Karnego, Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie.

W skład tworzonych w gminie zespołów interdyscyplinarnych wchodzić mają m.in. przedstawiciele: GOPS-ów, gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, prokuratury, kuratora sądowego, edukacji, ochrony zdrowia i organizacji pozarządowych. Z kolei zadaniem powiatów jest tworzenie i prowadzenie specjalistycznych ośrodków wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie oraz opracowywanie i realizacja programów korekcyjno - edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie [26]. Zadania powiatu z zakresu pomocy społecznej realizowane są poprzez Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie. PCPR wykonuje zadania własne oraz zleczone z zakresu administracji rządowej. Misją PCPR jest wspieranie rodziny i osób w sytuacjach kryzysowych, pomoc rodzinom dysfunkcyjnym oraz pomoc osobom, których funkcjonowanie dotknięte jest niepełnosprawnością, czy podeszłym wiekiem. Do wsparcia rodziny należy także pomoc psychologiczna i propagowanie zdrowego stylu życia.

3.4. Zadania służby zdrowia w dziedzinie pomocy ofiarom przemocy

Przemoc w rodzinie powoduje wiele negatywnych problemów zdrowotnych u ofiar. Dotyczy to zarówno zdrowia somatycznego, jak i psychicznego. Konsekwencje somatyczne przemocy fizycznej i seksualnej to najczęściej uszkodzenia ciała: złamania, siniaki, stłuczenia, wewnętrzne obrażenia ciała, chroniczne bóle głowy, zmniejszona odporność immunologiczna, bóle krzyża, problemy ginekologiczne. U dzieci ofiar przemocy pojawiają się liczne skutki neuropsychologiczne i pogorszenie ogólnego rozwoju psychicznego, a w

konsekwencji zaburzenia uwagi i niepowodzenia szkolne [27].

Głównym zadaniem służby zdrowia jest ochrona zdrowia pacjenta. Zjawisko przemocy domowej kwalifikuje się do zakresu sytuacji objętych świadczeniami zdrowotnymi ponieważ bardzo często towarzyszą mu wyraźne uszkodzenia zdrowia. W dziedzinie pomocy ofiarom przemocy domowej, oprócz zadań podstawowych, takich jak np. udzielenie pomocy medycznej, istotne jest rozpoznanie sygnałów świadczących o występowaniu przemocy, szczególnie gdy ofiary bądź świadkowie próbują to ukryć. Ważna jest umiejętność przeprowadzenia rozmowy umożliwiającej rozpoznanie form przemocy i częstotliwości jej występowania. Do zadań służby zdrowia należy poinformowanie ofiar o możliwościach szukania pomocy, wystawienie na prośbę poszkodowanych zaświadczenia lekarskiego o stwierdzonych obrażeniach, poinformowanie ofiar o miejscach i warunkach wystawienia obdukcji. W przypadku stwierdzenia takiej konieczności lub na prośbę poszkodowanych służba zdrowia powinna powiadomić inne służby np. pomoc społeczną, policję, gminną komisję rozwiązywania problemów alkoholowych [28].

Najbardziej użytecznym sposobem pomocy ofiarom przemocy w rodzinie jest rozwinięcie interwencji opartej na wnikliwej diagnozie. Plan leczenia powinien być ciągle monitorowany. Psychologiczna diagnoza prowadzona jest przez standardowy kliniczny wywiad, który zawiera badanie stanu psychicznego. Wykorzystuje się też metody testowe, badania neuropsychologiczne oraz obserwacje kliniczne. Program efektywnego leczenia powinien uwzględniać różne czynniki, takie jak: płeć osoby prowadzącej leczenie, kwestie poufności, specjalistyczne przygotowanie [29]. Psychologiczna diagnoza, określająca wpływ przemocy, powinna zawierać ocenę aktualnego poziomu zagrożenia. Psychologowie stale pracują nad znalezieniem najlepszych sposobów przeciwdziałania i leczenia przemocy w rodzinie. Nowe programy terapeutyczne powinny uwzględniać różnorodne warunki, w jakich różne typy rodzinnej przemocy zachodzą na siebie. Dla bezpieczeństwa ofiar, diagnoza powinna być dokonywana przez osoby wyszkolone zarówno w zakresie zdrowia psychicznego, jak i przemocy domowej [29].

3.5. Działalność organizacji pozarządowych na rzecz ofiar przemocy domowej

Niewątpliwą zasługą tego sektora jest włączenie do debaty publicznej trzech kwestii. Po pierwsze – problemu przemocy wobec dzieci. Najbardziej znanym przykładem akcji medialnej jest kampania prowadzona przez Fundację «Dzieci Niczyje». Po drugie – podjęcie dyskusji na temat przemocy wobec dzieci i inicjowanej przez dzieci, na którą zwracała uwagę Fundacja Wspólna Droga w kampanii «Ale nuda». Po trzecie, organizacje pozarządowe konsekwentnie prowadzą działania na rzecz zapobiegania przemocy seksualnej, zarówno wobec kobiet, jak i wobec dzieci. Jednym z przykładów typowej inicjatywy w tej kategorii jest projekt Centrum Praw Kobiet «Co każdy policjant, nauczyciel i pracownik pomocy socjalnej powinien wiedzieć o przemocy w rodzinie». Najbardziej znane inicjatywy dotyczące dzieci to kampania prewencyjno – informacyjna dotycząca pedofilii i niebezpieczeństwa znajomości zawieranych przez Internet [30].

Aktywności organizacji trzeciego sektora w Polsce zawdzięczamy wprowadzenie kwestii przemocy w rodzinie i przemocy wobec dzieci do debaty

publicznej. Informacja o działalności lokalnych organizacji pozarządowych powinna być dostępna w każdej gminie, przychodni, poradni, szkole, komisariacie. Organizacje pozarządowe to głównie stowarzyszenia, fundacje, kluby. W zakresie pomocy ofiarom przemocy domowej organizują telefony zaufania, punkty informacyjno – konsultacyjne, ośrodki pomocy, schroniska, hostele, świetlice dla dzieci. W ramach swojej działalności oferują, m.in.: pomoc psychologiczną, w grupie i kontakcie indywidualnym; pomoc prawną, w tym pisanie pozwów, wniosków; pomoc socjalną; pomoc socjoterapeutyczną dla dzieci; udział w prowadzeniu wywiadów środowiskowych; udział w pracach zespołów pomagających ofiarom przemocy [30].

Szczególnie drastyczne akty przemocy (np. morderstwa) skłaniają obywateli do organizowania się często bez pośrednictwa organizacji, czego przykładem mogą być Marsze Milczenia. Od połowy lat 90-tych ludzie ze wszystkich stron Polski w ten sposób protestują przeciwko zbrodniom, jakie mają miejsce w ich społecznościach – miasteczkach, dzielnicach, osiedlach, szkołach czy zakładach pracy.

4. Współpraca służb i instytucji jako uwarunkowanie skutecznego eliminowania zjawiska przemocy w rodzinie

Krytyczne sytuacje w rodzinach stosujących przemoc wymagają natychmiastowego zmobilizowania pomocy medycznej, prawnej i materialnej oraz zgromadzenia informacji koniecznych do podjęcia trafnej decyzji. W tej kwestii można wzorować się na krajach zachodnich, w których zbudowano systemy, dzięki którym ludzie znajdujący się w sytuacjach krytycznych są wspomagani w rozwiązywaniu aktualnych problemów – otrzymują natychmiastową pomoc psychologiczną, mogą korzystać z rozmaitych schronisk, hoteli, ośrodków rehabilitacyjno – terapeutycznych, znajdują oparcie w systemach środowiskowej opieki i grupach samopomocy. Skuteczność tych systemów uwarunkowana jest wysokością nakładów na ich utrzymanie, ale nie tylko to decyduje o ich efektywności. Najważniejszym elementem interwencji w krytycznych sytuacjach jest wytworzenie scenariuszy działania, dzięki którym każdy wie dokładnie co ma robić. Istotne jest opracowanie mechanizmów pozwalających na płynne przejmowanie zadań przez służby pełniące funkcje ogniw łańcucha. Ważny jest prawidłowy obieg informacji, obejmujący nie tylko dyrektywy działania, ale i informacje zwrotne oraz integrację wszystkich poczynań w spójną całość [31]. Jednak nawet wtedy, gdy system jest przemyślany do końca i dawno wdrożony, zaleca się stymulowanie osobistych kontaktów i tworzenie zespołów pomiędzy różnymi agendami, które mają sposobność, by regularnie się spotykać i oceniać przebieg wspólnych działań oraz projektować przyszłe poczynania [31].

Tego typu działania mają na celu ulepszenie obiegu informacji o istniejących w danej społeczności problemach, wspomaganie tworzących się systemów oparcia, docieranie z informacją o możliwości uzyskania pomocy do tych grup ludności, które mają bardzo duże problemy zdrowotne i społeczne, a jednocześnie niewielkie umiejętności korzystania z istniejących systemów opieki i ochrony zdrowia. Informacja o pomocy może być też przekazywana bardziej konwencjonalnymi sposobami poprzez środki masowego przekazu, ulotki, plakaty, obieg pism pomiędzy instytucjami, organizacjami i stowarzyszeniami. Utrzymanie obiegu informacji dotyczących problemów lokalnej społeczności i jej zasobów wymaga

nieustannego aktualizowania wiedzy na ten temat i stworzenia banku danych [31].

Najważniejszym partnerem ludzi zajmujących się interwencją w krytycznych sytuacjach jest policja. W obliczu krytycznej, nagłej sytuacji największe znaczenie ma dobra współpraca policji z pracownikami interwencji kryzysowej oraz lekarzami. Kiedy krytyczna sytuacja mija, lecz kryzys nie został przezwyciężony, rośnie znaczenie współpracy z ośrodkami pomocy społecznej, szkołą, przedszkolem czy domem dziecka, placówkami służby zdrowia zajmującymi się problemami rodziny, sądem rodzinnym, kuratorami. Potrzebne jest budowanie systemu oparcia poprzez odwołanie się do naturalnych związków rodziny, poprzez konstruowanie grup samopomocy lub korzystanie z zasobów lokalnej społeczności.

W rozwiązywaniu problemów rodziny typowym błędem jest angażowanie w jej sprawy kolejnych instytucji i pracowników nawzajem o sobie nie wiedzących i podejmujących sprzeczne decyzje. Może dojść do rozbicia rodziny i pozornego rozwiązania problemu poprzez umieszczenie jej członków w różnych instytucjach (ojciec do więzienia, matka do szpitala, dzieci do zakładów poprawczych i domów dziecka). Takich kosztownych i nieefektywnych, a czasem szkodliwych interwencji można uniknąć, jeśli koordynuje się działania w stosunku do rodziny, doprowadza do spotkań ludzi zaangażowanych w sprawy rodziny i konstruowania wspólnej strategii działania. Współpraca pomiędzy instytucjami na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie może odbywać się w ramach pracy zespołów interdyscyplinarnych. W skład zespołu powinni wchodzić specjaliści z różnych grup zawodowych: przedstawiciel jednostki organizacyjnej pomocy społecznej; gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych; policji; prokuratury; kuratorskiej służby sądowej; edukacji; ochrony zdrowia; organizacji pozarządowych. W skład zespołów interdyscyplinarnych mogą wchodzić także przedstawiciele innych instytucji działających na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Bibliografia:

1. Por. I. Pospiszyl, *Razem przeciw przemocy*, Warszawa 1999, S. 16–17.
2. Por. W. Badura- Madej, A. Dobrzyńska-Mesterhazy, *Przemoc w rodzinie. Interwencja kryzysowa i psychoterapia*, Kraków 2000, S. 12–13.
3. Por. K. Dymek-Balcerek (red.), *Patologia zachowań społecznych*, Radom 2000, S. 147–148.
4. Por. K. Dydkiewicz, *Rodzinne przyczyny zachowań agresywnych dzieci w wieku wczesnoszkolnym*, *Edukacja* 2003, nr 2, S. 50–58.
5. Por. W. Badura-Madej, A. Dobrzyńska-Mesterhazy, *Przemoc w rodzinie...*, poz. cyt., S. 15.
6. Por. K. Brown, M. Herber, *Zapobieganie przemocy w rodzinie*, Warszawa 1999, S. 39.
7. Por. M. Pietruszka, *Światowy raport WHO na temat przemocy i zdrowia*, *Niebieska Linia* 2002, nr 6, S. 23.
8. Por. H. E. M. Baartman, *Przemoc wobec dziecka: zmiany w społecznej ocenie zjawiska*, (w:) *Współczesne kierunki w opiece nad dzieckiem: wybór tekstów*, red. Z. Stelmaszuk, Warszawa 1999, S. 48–76.
9. Por. G. Poraj, J. Rostowska, *Zagrożenia życia rodzinnego*, Łódź 2003, S. 192–200.
10. Por. H.E.M. Baartman, *Przemoc wobec dziecka*, poz. cyt., S. 48–76.
11. Por. M. Ochmańska (red.), *Uniwersyteckie kształcenie nauczycieli a psychopedagogiczne czynniki rozwoju ucznia*, Lublin 1998, S. 169–181.
12. Por. R. Grochocińska, *Przemoc wobec dziecka w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym*, Gdańsk 2000, S. 135.
13. Tryb dostępu: www.niebieskalinia.pl
14. Zarządzenie nr 25/98 Komendy Głównej Policji
15. Tryb dostępu: www.policja.pl
16. Tryb dostępu: www.niebieskalinia.pl

17. Zarządzenie nr 21/02 Komenda Główna Policji
18. Ustawa o policji, Art. 15.
19. Por. K. Napierski, *Przemoc w rodzinie – doświadczenia wymiaru sprawiedliwości w relacjach policja – prokuratura – sądy*, (w:) Biuro Rzecznika..., poz. cyt., S. 15.
20. Dz. U. Nr 180, poz. 1493.
21. Por. B. Dubois, K. Miley, *Praca socjalna. Zawód, który dodaje sił*, Warszawa 1996, S. 103.
22. Art. 121 ust. 1 Ustawy z dnia 12 marca 2004r. (Dz. U. Nr 64, poz. 593 z późn. zm.)
23. B. Dubois, K. Miley, *Praca socjalna...*, poz. cyt., S. 104.
24. Ustawa z dnia 26 października 1982 o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (Dz. U. 2002 r. Nr 147 poz. 1231), art. 4.
25. Tryb dostępu: www.samorzad.pap.pl
26. Por. *Przemoc w rodzinie. Co warto i trzeba wiedzieć*, Phare Access Macroproject Polska 1999, S. 3.
27. Tryb dostępu: www.niebieskalinia.pl
28. Por. *Zintegrowana sieć przeciwko przemocy. Wsparcie, ochrona, edukacja*, Stowarzyszenie B 4, Rzeszów 2002, S. 29–31.
29. Tryb dostępu: <http://civicpedia.ngo.pl>
30. Por. A. Lipowska – Teutsch, *Rodzina a przemoc*, Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Warszawa 1998, S. 50–51.
31. Tryb dostępu: www.swiatproblemow.pl